

УДК 347.211

А.Й. Француз
*Герой України, заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор,
завідуючий кафедрою державно-правових дисциплін,
Університет економіки та права «КРОК»*

О.О. Дудкін
*здобувач ступеня вищої освіти «Магістр»,
Університет економіки та права «КРОК»*

Захист прав інтелектуальної власності у судовому порядку

У даному дослідженні розглядається метод захисту права інтелектуальної власності у судовому порядку та іншими уповноваженими державними органами.

Ключові слова: адміністративний захист, судова охорона, інтелектуальна власність.

А.И. Француз
*Герой Украины, заслуженный юрист Украины,
доктор юридических наук, профессор,
заведующий кафедрой государственно-правовых дисциплин,
Университет экономики и права «КРОК»*

А.О. Дудкин
*соискатель степени высшего образования «Магистр»,
Университет экономики и права «КРОК»*

Защита прав интеллектуальной собственности в судебном порядке

В данном исследовании рассматривается метод защиты права интеллектуальной собственности в судебном порядке и другими уполномоченными государственными органами.

Ключевые слова: административная защита, судебная охрана, интеллектуальная собственность.

A. Frantsuz
*Honored Lawyer of Ukraine,
Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of State and Legal Disciplines
“KROK” University*

O. Dudkin
*Competitor of higher education degree “Master”
“KROK” University*

Intellectual property rights in court

In this research the method of defense of right of intellectual ownership is examined in the judicial order and by other authorized agents by public organs.

Keywords: defense, judicial, guard of intellectual.

Постановка проблеми

Головний недолік сучасної ситуації, що склалася у сфері охорони інтелектуальної власності у нашій країні, можна охарактеризувати як відсутність розуміння повною мірою значення внеску об'єктів інтелектуальної власності у процес виробництва і реалізації конкурентоздатної продукції за умов ринкової економіки та, відповідно, необхідності їхньої правової охорони.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Результативна стратегія розвитку нормативно-правової охорони інтелектуальної власності повинна опиратися на центральний сьогочасний ресурс знання, іншими словами – наслідок інтелектуального, духовного створення, а тому інтелектуальна власність стає актуальною підвалиною розвитку комплексу сьогоденних відносин власності, як зазначають у своїх працях Підпригора О.А.; Підпригора О.О.; Дроб'язко В.С.; Дроб'язко Р.В.; Сергєєв А.П.; Крайнев П.П.; Демченко Т.С.; Зинов В.Г.; Цибульов П.Н. та ін. Результати їхніх досліджень дають можливість отримати більш чітке уявлення про те, як вирішуються спори у судовому порядку.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

У сьогоднішніх реаліях дуже важлива проблема – це захист робіт і фонограм. «Піратська» продукція обертається на українському ринку паралельно з дозволеною продукцією. Заходи протидії цьому «явищу» поки не принесли відчутних результатів. Інший важливий аспект проблеми – охорона авторських робіт і фонограм в мережі Інтернет.

Формулювання цілей статті

У даному дослідженні обґрунтовується провідна роль нормативно-правових засад формування охорони інтелектуальної власності в Україні, а також виявлення шляхів її ефективного використання.

Виклад основного матеріалу дослідження

Основні результати дослідження нор-

мативно-правових засад формування охорони інтелектуальної власності в Україні мають бути орієнтованими на ті сучасні тенденції, що вже панують у розвинених європейських країнах світу: розвиток суспільства знань і економіки знань, інформатизація суспільства та його подальша інтелектуалізація.

Не юрисдикційна форма захисту права інтелектуальної власності включає дії юридичних і фізичних осіб щодо захисту права інтелектуальної власності та інтересів, що охороняються законом, які здійснюються ними самостійно, без звертання за допомогою до державних або інших компетентних органів (самозахист прав). Відповідно до ст. 19 ЦК України самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. При цьому способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням.

Особа, право інтелектуальної власності якої порушене, може сама обирати способи самозахисту, або ці способи самозахисту можуть встановлюватися договором. Маються на увазі лише законні засоби самозахисту, такі, наприклад, як відмова здійснити певні дії, передбачені укладеним договором про передачу майнових прав інтелектуальної власності або ліцензійним договором, відмова від виконання недійсного договору тощо.

Захисту прав авторів та виконавців сприяє норма ч. 2 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права», якою передбачено, що судові витрати, понесені автором, та витрати, пов'язані з оплатою допомоги адвоката (чи згідно зі ст. 84 ЦПК і фахівця в галузі права), включаються до розміру збитків, а отже компенсуються потерпілому. Але така норма не передбачає повернення витрат, якщо на платних засадах допомогу надавав не адвокат чи фахівець в галузі права, а інша особа. Вважаємо, що це не справедливо. На договірних умовах автор може залучити до захисту своїх прав у суді тих осіб, які здатні, на його думку, надати кваліфіковану допомо-

гу. Тому потрібно змінити відповідне положення ч. 2 ст. 52 Закону і записати таке: «...а також витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги особи, яка її надавала».

Потрібно унеможливити виникнення ситуацій, за яких суб'єкт права на захист, вигравши справу, виявиться неспроможним оплатити судові витрати. Особливо дана проблема актуалізувалась з набранням чинності нового Цивільного процесуального кодексу України. Тому слід, відповідно, уточнити й аналогічне положення ст. 84 ЦПК України, у якій замість «або іншого фахівця в галузі права» слід записати «або іншої особи».

Реалізація права на захист у суді відбувається у двох аспектах: матеріальному та процесуальному. Процесуальний аспект має багато недоліків. Зокрема, це затягування розгляду справ, вплив (тиск) на діяльність суду з боку органів державної влади, відсутність необхідних технічних засобів для фіксації судових засідань, для ознайомлення з доказами. Прикладом затягування розгляду є справа про припинення порушення авторських прав за позовом. Рік тривав розгляд спору між двома вченими-математиками. Суд зобов'язав до винесення рішення у справі судом заборонити друкувати спірні наукові праці. Проте за півмісяця до того, як виконавець надав ухвалу суду, журнал опублікував статтю [7].

Проблемним і законодавчо не забезпеченим на належному рівні залишається механізм захисту особистих немайнових прав творців у галузі аудіовізуальних мистецтв.

Судова практика свідчить, що судді часто необізнані зі специфічною термінологією, що призводить до помилок у веденні протоколів судових засідань, до неправильного тлумачення обставин справи, показань свідків. У разі виникнення спірних питань, пов'язаних з аудіовізуальними творами, з якими суду необхідно ознайомитися. На жаль, не завжди є такі можливості, оскільки аудіовізуальні твори зафіксовано, як правило, на різних матеріальних носіях, а відповідною технікою суди не забезпечені.

Наприклад, під час судового розгляду справи за позовом режисера-постановника О. Зиріна до акціонерного товариства Р. про відшкодування моральної шкоди, стягнення компенсації у зв'язку з порушенням авторського права та призупинення ліцензії Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення позов було задоволено!

Не сприяє захисту прав і необізнаність суддів, відсутність у них спеціальних знань з права інтелектуальної власності. В одному з рішень суду читаємо таке: «Доказів того, що відповідачем використовувався твір позивачки без дозволу останньої судом добуто не було» (йдеться про запозичення і переробку твору) [9]. Виникає логічне запитання, а чому суд не встановив наявності дозволу позивачки, адже це простіше, бо мають бути письмові докази – тобто договір. Якщо його немає, то це й означає використання без дозволу. Недарма піднімається питання про створення спеціалізованих судів, як це має місце у Великій Британії, США, Німеччині, Швеції [10]. Захист прав творців повинен здійснюватися за короткий час, оскільки його значення може виявитися втраченим у разі запізнення.

Механізм захисту має бути таким, щоб забезпечувати саме вчасний захист, оскільки, поки суд розглядає справу, відповідач часто встигає знищити або приховати докази порушення прав творців. Тому необхідними є життєві тимчасових заходів з метою забезпечення доказів. Новий ЦПК виправив недолік попереднього закону і надав можливість особі, яка захищає права, звернутися до суду із заявою про забезпечення доказів до пред'явлення нею позову і без повідомлення порушника прав про застосовувані способи забезпечення доказів. Такий підхід закріплено і в Директиві ЄС № 2004/48/ЄС.

В Україні захист авторського права і суміжних прав ефективніший, ніж захист права промислової власності, а судовий захист прав інтелектуальної власності більш дієвий порівняно з позасудовим. Цьому посприяла й участь України в усіх основних міжнародних угодах стосовно

авторських і суміжних прав, і більш-менш вдала остання редакція Закону «Про авторське право і суміжні права», і відсутність обов'язкових реєстраційних процедур з метою правової охорони творів чи об'єктів суміжних прав. Проте слабкою ланкою захисту авторських прав є права авторів розміщених у мережі Інтернет творів та права інтелектуальної власності на комп'ютерні програми. Розвиток техніки свідчить і про перспективність захисту прав на комп'ютерні програми нормами патентного права. Але це складніше, оскільки потребує реєстрації винаходу чи корисної моделі, хоча в Україні така реєстрація можлива.

На практиці виникають складні ситуації, що свідчать про відсутність єдиного розуміння комп'ютерної програми. В одному з оглядових листів про узагальнення судової практики з авторського права і суміжних прав Вищій Господарський Суд України, аналізуючи судову справу, поєднав комп'ютерну програму із сервером, пояснюючи, що в окремих випадках комп'ютерна програма є частиною сервера і про її використання як твору у розумінні ст. 441 ЦК України говорити не можна [11]. З таким тлумаченням розуміння комп'ютерної програми не можна погодитися, адже сервер і комп'ютерна програма – змістовно різні поняття, і сервер може працювати не лише з даною комп'ютерною програмою, а й з деякими іншими. А ось щодо використання комп'ютерної програми, то його види слід конкретизувати у законі. Хоча питання про використання комп'ютерних програм, що належать до технології, мають відношення до роботи самого комп'ютера, остаточно не вирішене і в світовій практиці, тому складно захистити і права на них [12]. В іншому випадку суд не зміг з'ясувати, що таке комп'ютерна гра, вважаючи, що вона не тотожна комп'ютерній програмі, та, враховуючи відсутність у законі будь-якого визначення цього поняття, питання про порушення прав інтелектуальної власності на неї розглядати відмовився [13]. Потребує вдосконалення і захист суміжних прав.

Особисті немайнові права виконавців опинилися під загрозою у зв'язку з використанням виконань у рекламі, у мобільних телефонах, у зв'язку з піратством, у зв'язку з появою численних способів відтворення об'єкта. Тому, на нашу думку, важливу роль у захисті особистих немайнових прав виконавців, що порушуються при використанні об'єктів суміжних прав, можуть і повинні відігравати організації колективного управління правами виконавців. У договірному порядку на вимогу суб'єкта суміжних прав вони можуть визначати правовий режим використання виконань, наприклад, забороняючи їхнє розміщення у рекламі, де нерідко порушуються особисті немайнові права інтелектуальної власності: право на ім'я, право на забезпечення якості запису виконання та протидію перекрученню, спотворенню чи іншій суттєвій зміні, що може завдати шкоди честі і репутації виконавця. Організації колективного управління, виконуючи свої функції, уповноважені відслідковувати випадки вчинення правопорушень суб'єктами, які використовують права інтелектуальної власності членів вказаних організацій.

Безперечно, потрібні і зміни до Закону України «Про авторське право і суміжні права». Слід визначитись, чи використання виконань у рекламі та мобільному зв'язку доцільно визнати обмеженням майнових прав виконавців, а отже дозволити таке специфічне використання виконань без вказівки імен виконавців та допустити скорочення виконань, чи визнати таке використання виконань виключним правом суб'єкта суміжних прав, який надаватиме дозвіл на відсутність вказівки імені виконавця при використанні виконання та на скорочення виконання. Очевидно, в інтересах виконавців більш прийнятний другий варіант.

Таким чином, правовий захист особистих немайнових прав інтелектуальної власності прямо залежить від стану законодавства України у сфері інтелектуальної власності та діяльності судів, інших державних і недержавних інституцій, задіяних у захисті права інтелектуальної

власності. Система захисту права інтелектуальної власності потребує приведення її до світових стандартів. Це питання має вирішуватися державою. У майбутньому, як і сьогодні, захист права інтелектуальної власності в Україні визначатиметься також рівнем правосвідомості та правової культури населення. У сучасному світі інтелектуальна, творча діяльність набуває дедалі більшого значення у різних сферах людської діяльності. Ефективність економічних, політичних, соціальних перетворень, що відбуваються в Україні, перебуває у прямій залежності від широкого використання творчого інтелектуального потенціалу держави, ефективності функціонування системи державної охорони та захисту інтелектуальної власності.

Конституція України гарантує свободу художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських і суміжних прав, моральних і матеріальних інтересів громадян, пов'язаних з різними видами творчої інтелектуальної діяльності. Тому особливо увагу привертає питання правового статусу автора твору, створеного в результаті виконання службового завдання чи трудового договору. ЦК України (прийнятий 16 січня 2003 р.), який набув чинності з 2004 року, ввів безліч новел у цивільне право, які безпосередньо вплинули на основні положення та принципи регулювання суспільних відносин, пов'язаних зі створенням та використанням об'єктів інтелектуальної власності. Правовий статус автора «службового» твору закріплено ст. 429 ЦК України. Сьогодні абсолютна більшість об'єктів права інтелектуальної власності створюється у зв'язку з реалізацією трудових відносин. Регулювання правових відносин, пов'язаних зі створенням об'єктів права інтелектуальної власності, коли автор (творець) перебуває у відносинах трудового найму, як вже зазначалося, зазнало корінних змін у ЦК України, тому зупинімося на висвітленні найбільш суттєвих.

По-перше, звертає на себе увагу той факт, що законодавець у ст. 429 ЦК України, на відміну від ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права»,

не оперує поняттям «службовий» твір, а використовує словосполучення «об'єкт, створений у зв'язку із виконанням трудового законодавства».

Такий підхід законодавця можна пояснити двома факторами: 1) у ст. 429 ЦК України відбулося запозичення національним законодавством термінологічних підходів, що існують у законодавстві інших країн світу, наприклад, Німеччини, Грузії; 2) також можна припустити, що законодавець прагнув до більш доступного сприйняття змісту закону потенційними суб'єктами правовідносин, пов'язаних із створенням та використанням службових творів, шляхом термінологічного спрощення. Проте, незалежно від мети, якою керувався законодавець, формулюючи назву та зміст ст. 429 ЦК України, в результаті правознавці отримали термінологічну неузгодженість загального закону (ЦК України) із спеціальним законом (Законом України «Про авторське право і суміжні права»). Тому для усунення термінологічної неузгодженості доцільно було б замінити словосполучення «об'єкт, створений у зв'язку із виконанням трудового законодавства», яке використовується у ст. 429 ЦК України, на «службовий» твір.

По-друге, законодавець у ст. 429 ЦК України пов'язує врегулювання правовідносин щодо створення та використання службових творів лише «виконанням трудового договору».

Висновки

В Україні захист прав інтелектуальної власності – це передбачена законодавством діяльність уповноважених державою органів виконавчої та судової влади з визнання, поновлення та усунення перешкод, які заважають суб'єктам права інтелектуальної власності реалізацію їхніх прав та законних інтересів.

Способи захисту права інтелектуальної власності прописані ЦКУ (п. 2 ст. 16).

У спеціальному законодавстві України з питань інтелектуальної власності визначено недостатньо способів захисту прав інтелектуальної власності, їхня дія мало-ефективна.

Література

1. Конституція України. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 72 с.
2. Цивільний кодекс України // ВВР України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
3. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – №25-26. – Ст. 131.
4. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р. // ВВР України. – 1994. – №13. – Ст. 64.
5. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. // ВВР України. – 1992. – №48. – Ст. 650.
6. Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 р. // ВВР України. – 1993. – №1. – Ст. 1.
7. Закон України «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. // ВВР України. – 1998. – №22. – Ст. 114.
8. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. // ВВР України. – 1994. – №10. – Ст. 43.
9. Закон України «Про власність» від 7 лютого 1991 р. // ВВР України. – 1991. – №20. – Ст. 249.
10. Закон України «Про видавничу справу» від 5 червня 1997 р. // ВВР України. – 1997. – №32. – Ст. 206.
11. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності» від 5 квітня 2001 р. // ВВР України. – 2001. – №23. – Ст. 117.
12. Закон України «Про внесення змін до Цивільного кодексу Української РСР» від 4 лютого 1994 р. // ВВР України. – 1994. – №24. – С. 687.